

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

B'Tselem – The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

ואליה לא תבוא

**מניעת גישתם של פלסטינים לאדמותיהם שממערב למכשול ההפרדה
באזור טולכרם - קלקיליה**

דף מידע, יוני 2004

מחקר וכתיבה: שלומי סויסה

עריכה: יחזקאל ליין, אופיר פוירשטיין

עבודת שטח: עבד אל-כרים סעדי

ריכוז מידע: אנטיגונה אשקר

מפה: אופיר פוירשטיין

מבוא

באוגוסט 2003 סיימה ישראל את הקמת הקטע הראשון של מכשול ההפרדה. קטע זה משתרע לאורך כ-125 ק"מ, מהכפר סאלם שבתוך ישראל בצפון, ועד להתנחלות אלקנה שמדרום-מזרח לקלקיליה בדרום. המכשול מורכב מגדר אלקטרוני, אשר משני צידיה נסללו דרכים, נחפרו תעלות והוצבו גדרות תיל. מערכת זו פרושה על פני רוחב שנע בין חמישים למאה מטר. במקומות מעטים, לאורך 7-8 ק"מ, מורכב המכשול מחומת בטון בגובה של שמונה מטרים. רוב רובו של המכשול לאורך קטע זה, מעל 80% ממנו, ממוקם ממזרח לקו הירוק ומבודד כפרים ושטחים חקלאיים משאר הגדה המערבית.

בספטמבר 2002 פרסם בצלם נייר עמדה בנושא, המתריע מפני הפגיעה בזכויות האדם של האוכלוסייה הפלסטינית, וכן מפני הפרת המשפט הבינלאומי, הצפויות כתוצאה מהקמתו של המכשול בתוואי זה.¹ כיום, כעשרה חודשים לאחר השלמת בנייתו של הקטע הראשון, ניתן לקבוע כי המציאות שנחזתה באותו נייר עמדה התממשה כמעט לחלוטין.

הדו"ח הנוכחי בוחן את אחת התופעות הנגזרות מהקמתו של המכשול בתוך שטח הגדה המערבית: מניעת הגישה של פלסטינים החיים ממזרח למכשול לאדמותיהם החקלאיות שנותרו בצידו המערבי, או הגבלתה. הדו"ח מתמקד בקטע המכשול שבין טול כרם לקלקיליה (ר' מפה), וביכולת הגישה של חקלאים פלסטינים לרצועת השטח הכלואה בינו לבין הקו הירוק.

שטחה של רצועה זו הוא כ-27,000 דונם. כ-3,000 דונם מתוכם נכללו בשטח השיפוט של ההתנחלויות סלעית וצופין. הרצועה כוללת גם את הכפר הפלסטיני ח'ירבת ג'בארה, ששטחו 300-400 דונם. ברוב רובו של השטח הנותר, למעלה מ-23,000 דונם, יש אדמות חקלאיות מעובדות ושטחי מרעה השייכים לפלסטינים שגרים ביישובים שונים מעברו המזרחי של המכשול. המרכזיים שבהם, מבחינת היקף האדמות, הם פרעון (3,000 תושבים), א-ראס (500 תושבים), כפר סור (1,100 תושבים), כפר ג'מאל (2,300 תושבים), פלאמיה (500 תושבים) וג'יוס (2,800 תושבים). כמו כן, מספר בעלי אדמות ברצועה זו גרים בעיר קלקיליה.²

הדו"ח מתאר את שני הכלים העיקריים, שבאמצעותם מגבילה ישראל כניסת חקלאים מהיישובים הללו לשטח שממערב למכשול - משטר ההיתרים ומדיניות הפעלת השערים. בנוסף, בוחן הדו"ח את שאלת חוקיותם של אמצעים אלה לאור המשפט הבינלאומי.

¹ בצלם, *מכשול ההפרדה: נייר עמדה*, ספטמבר 2002. גירסה מפורטת ומקיפה יותר של נייר עמדה זה פורסמה מאוחר יותר: בצלם, *הגדר הרעה, הפרת זכויות האדם כתוצאה מהקמת מכשול ההפרדה*, אפריל 2003.

² נתוני האוכלוסייה מבוססים על אומדן האוכלוסין בראשית שנת 2004, בהתבסס על מפקד האוכלוסין בשנת 1997. ר' גם www.pcbs.org.

תוואי המכשול: הגורם העיקרי להפרת זכויות האדם

ההפרות של זכויות האדם עליהן עומד דו"ח זה נגרמות בשל התוואי עליו החליטה ישראל להקים את המכשול, החורג בצורה משמעותית מהקו הירוק ומפריד בין חקלאים לאדמותיהם. נציגי המדינה טוענים, פעם אחר פעם, כי תוואי המכשול נקבע אך ורק על סמך שיקולים ביטחוניים, וכי חלופות אחרות שפגעתן בפלסטינים פחותה אינן ממלאות את הצורך הביטחוני-צבאי לשמו הוקם המכשול: מניעת פיגועים בשטח ישראל.

עם זאת, בחינת מאפייני התוואי כולו כפי שנקבע על-ידי ממשלת ישראל, ומאפייניו של התוואי באזור הנדון בדו"ח זה בפרט, חושפת שיקולים נוספים שאינם שיקולים ביטחוניים-צבאיים לגיטימיים, ולכן, לפי המשפט הבינלאומי, אינם יכולים להצדיק פגיעה בזכויות האדם.

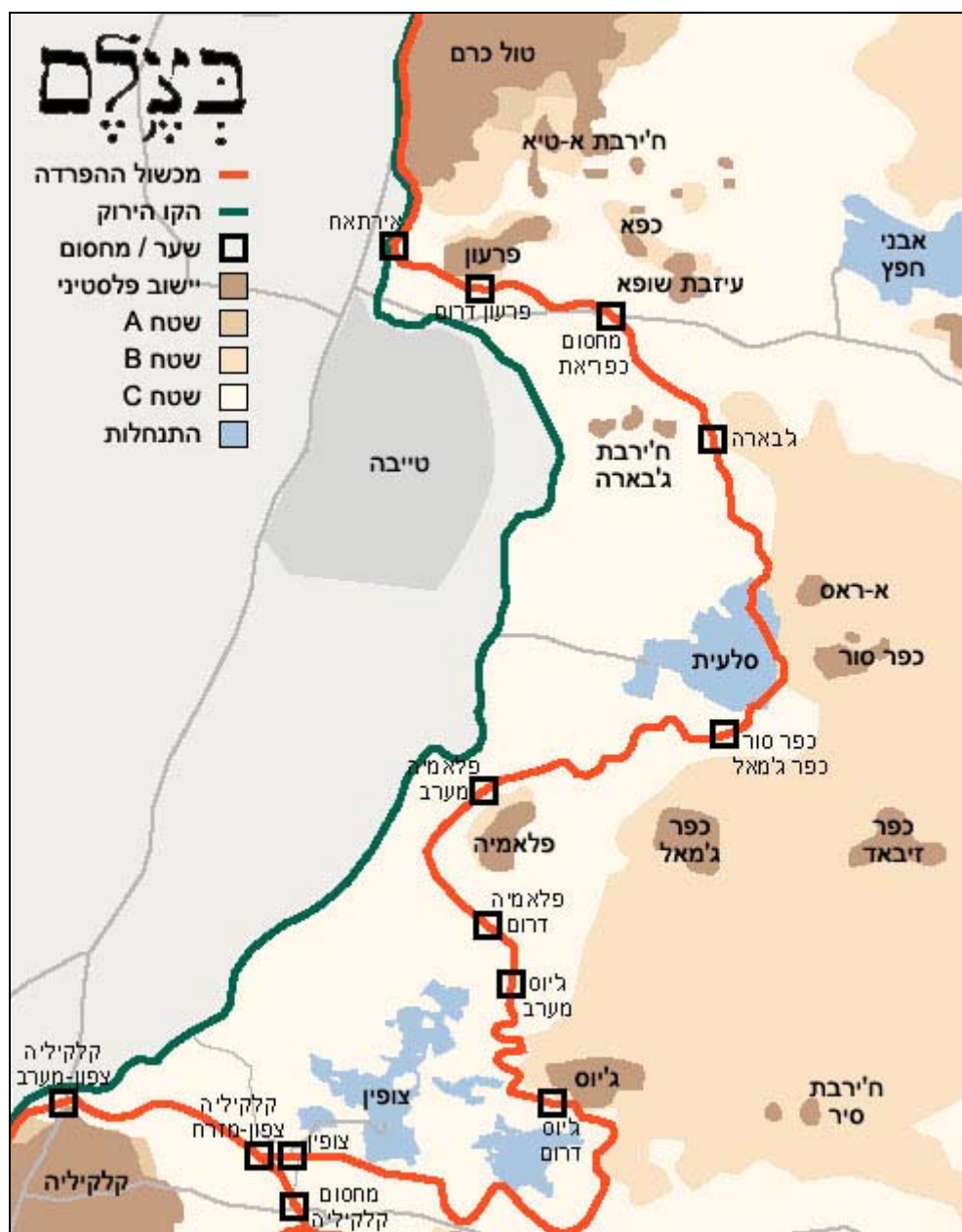
ראשית, אחד השיקולים העיקריים בקביעת התוואי היה הכללת התנחלויות מסוימות ממערב למכשול. באזור שנבחן בדו"ח זה נכללו שתי התנחלויות: סלעית וצופין. ישראל מתייחסת להגנה על ההתנחלויות כחלק מצרכיה הצבאיים הלגיטימיים. אולם, לפי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, ההתנחלויות שהקימה ישראל בשטחים הן בלתי חוקיות, ומשום כך מחובתה לפנותן.³ עובדה זו אינה פוגעת בזכותם של המתנחלים לחיים ואינה הופכת את הפגיעה בהם לאסורה פחות. עם זאת, מחויבת את ישראל להגן על ביטחונם, עד לפינויים, באמצעים שאינם כרוכים בפגיעה בזכויות האדם של הפלסטינים. הצדקת התוואי הנוכחי בצורך להגן על ההתנחלויות הוא בבחינת חוספת חטא על פשע.

שנית, בחינת התוואי בסמוך להתנחלויות מסוימות מעלה כי ישראל לא הסתפקה בהכללת ההתנחלות עצמה ממערב למכשול, אלא כללה גם שטחים נוספים המיועדים להרחבת ההתנחלות בעתיד. כך למשל, במקרה של צופין, נקבע התוואי כשני ק"מ ממזרח לשטח הבנוי של ההתנחלות על מנת להקיף שטח בלתי רציף שנכלל בתחום השיפוט שלה (ר' מפה). כתוצאה מכך, כרמי זיתים השייכים לתושבי הכפר ג'יוס הופרדו מבעליהם. בנוסף, מסויר בשטח שערך בצלם עולה כי התוואי שנקבע עובר בחלקו בתוך ואדי, למרגלות הכפר ג'יוס, וסובל מנחיתות טופוגרפית ניכרת. במילים אחרות, לא זו בלבד שהתוואי באזור זה נקבע משיקול לא לגיטימי, אלא שככל הנראה נעשתה קביעה זו על חשבון השיקול הצבאי המחייב קביעת התוואי באזורים גבוהים ככל הניתן.

שלישית, גורמים שונים במערכת הביטחון ובמערכת הפוליטית הביעו לאחרונה נכונות לערוך שינויים משמעותיים בתוואי המכשול. באחד המקרים, באזור בקה א-שרקיה, התבצע שינוי התוואי בפועל והמכשול שהיה קיים פורק. באזור הרלוונטי לדו"ח זה הודיעה המדינה לבג"ץ על כוונתה להעתיק את תוואי המכשול באזור ח'ירבת ג'בארה, כך שהוא יעבור ממערב לכפר.⁴ נכונות זו לערוך שינויים, שבאה כתוצאה מהביקורת הנוקבת שנמתחת על ישראל ברחבי העולם, מקעקעת את העמדה הרשמית של ישראל לפיה אין חלופות פחות פוגעניות לתוואי הנוכחי, שימלאו ביעילות את הצורך הצבאי.

³ להרחבה בנושא ההפרות של זכויות האדם הנובעות מקיומן של ההתנחלויות ר' בצלם, גול הקרקעות.

⁴ בג"ץ 11344/03 פאיז סלים ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, תגובה לעתירה מטעם פרקליטות המדינה.

משטר ההיתרים

ההכרזה וההוראות

ב-2.10.03, כחודש לאחר סיומן של עבודות הבנייה, הכריז אלוף פיקוד המרכז משה קפלינסקי על האזור שבין הקטע הראשון של מכשול ההפרדה לבין הקו הירוק שטח צבאי סגור.⁵ בהכרזה מכונה אזור זה בשם "מרחב התפר", וההוראה המרכזית בה קובעת כי "לא ייכנס אדם למרחב התפר ולא ישהה בו" וכי "אדם הנמצא במרחב התפר יהיה חייב לצאת ממנו לאלתר".⁶

עם זאת קובעת ההכרזה, כי איסור הכניסה והשהייה באזור לא יחול על אזרחי ישראל ותושביה, לרבות מתנחלים החיים בגדה המערבית. כמו כן לא יחול האיסור על מי שזכאי להגר לישראל מתוקף חוק השבות, אפילו אם אינו אזרח ישראלי כעת, או במילים אחרות על יהודים מרחבי העולם באשר-הם.⁷

מאז ההכרזה הוכפפו פלסטינים תושבי הגדה המערבית למשטר של היתרים. דרישות המשטר החדש מפורטות בשני קבצי הוראות שפורסמו ב-7.10.03, ועליהן חתם ראש המינהל האזרחי תא"ל אילן פז, על סמך הסמכות שהעניק לו בהכרזה האלוף קפלינסקי.

קובץ הוראות אחד עוסק בהיתר בו נדרשים תושבי הכפרים שנכלאו ב"מרחב התפר" להצטייד כדי שיותר להם להמשיך לחיות בביתם. היתר זה מכונה בלשון ההוראות "היתר תושב קבוע".⁸

קובץ ההוראות השני מסדיר את הכניסה לשטח הסגור של פלסטינים שחיים מחוצה לו, ואת שהייתם בו.⁹ ההוראות מחייבות כל פלסטיני מעל גיל 12 המבקש להיכנס ל"מרחב התפר", לכל מטרה שהיא, להגיש בקשה להיתר כניסה במשרדי מינהלת התאום והקישור (להלן: מת"ק) האזוריים, אותם מפעיל המינהל האזרחי.¹⁰ למרות שהגשת בקשה כרוכה בפועל בעמידה בדרישות רבות (ר' בהמשך), ההוראות אינן קובעות מהם הקריטריונים לאישור או לדחייה שלה או מה יהיה תוקפו של כל היתר אם הוא יאושר.¹¹ למעשה, חופשי המינהל האזרחי להחליט לגבי כל בקשה ובקשה לפי שיקול דעתו.

אמנם נקבע בקובץ, כי פלסטיני שבקשתו נדחתה רשאי לערער בפני ועדה שיקים המינהל האזרחי,¹² אך היות שהגורם האחראי על בחינת הערעור הוא אותו גורם שדחה את הבקשה המקורית - המינהל האזרחי, נראה כי אפשרות זו אינה מהווה חלופה אמיתית לתיקון עוול שנגרם, אלא מראית עין בלבד.

בתוספת לקובץ ההוראות מוגדרות 12 קטגוריות של אנשים הרשאים להגיש בקשה להיתר כניסה, לפי מטרת הכניסה. לכל קטגוריה טופס משלה, המחייב צירוף של מסמכים שונים בהתאם. ההיתרים הרלוונטיים לנושא הנדון בדו"ח זה הם היתר לחקלאי בעל אדמות והיתר למועסק בחקלאות.¹³ המדיניות לגבי הכנסת כלי רכב חקלאיים לאזור אינה אחידה. באזור טול כרם מהווה היתר הכניסה האישי גם היתר כניסה לכלי רכב חקלאי. באזור קלקיליה, לעומת זאת, נדרש היתר נפרד עבור כלי הרכב.¹⁴ ככלל, מקנה היתר הכניסה למחזיקו רשות לשהות בשטח

⁵ צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378) התש"ל - 1970, הכרזה בדבר סגירת שטח מס' 2/03 ס' (מרחב התפר).

⁶ שם, סעיף 3 (א) (ב).

⁷ שם, סעיפים 1 ו-4 (1).

⁸ צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378) התש"ל - 1970, הוראות בדבר היתר לתושב קבוע למרחב התפר. לפרטים ודוגמאות אודות יישום משטר זה על פלסטינים החיים בשטח הסגור ר' אתר בצלם: http://www.btselem.org/hebrew/separation_barrier/index.asp.

⁹ צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378) התש"ל - 1970, הוראות בדבר היתר כניסה למרחב התפר ושהייה בו.

¹⁰ שם, סעיף 3 (א).

¹¹ לפי סעיף 2 (ב), "היתר יונפק לתקופה שתיקבע על-ידי הרשות המוסמכת, בהתאם לנהלים שייקבעו".

¹² שם, סעיף 4 (ב).

¹³ שם, חלקים ה' ו-ד' בהתאמה בתוספות להוראות.

¹⁴ מכתב מהמינהל האזרחי לבצלם מיום 22.3.04 וכן, בג"ץ 11344/03 פאיז סלים ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון, תגובה לעתירה מטעם פרקליטות המדינה ס' 39 (3).

הסגור בשעות היום בלבד, ואילו לינה באזור זה מחייבת הסכמה מפורשת ונפרדת המצויינת על גבי ההיתר. כמו כן, תקף ההיתר אך ורק בעבור כניסה דרך שער אחד ששמו נקוב בו.

חלוקת ההיתרים היוזמה

במהלך אוקטובר 2003, לאחר כניסתו של המשטר החדש לתוקף, החל המינהל האזרחי במבצע יזום של חלוקת ההיתרים לבעלי אדמות בין המכשול לבין הקו הירוק. רשימת מקבלי ההיתרים חשפה אי-סדר מביך במרשם האוכלוסין המנוהל על-ידי המינהל. בין מקבלי ההיתרים נמנו תינוקות, נפטרים, תושבי חו"ל ועוד כיוצא באלה. לעומת זאת, חקלאים רבים שהינם בעלי קרקעות ב"מרחב התפר" וכן תושבים המועסקים בחקלאות נפקדו מרשימות מקבלי ההיתרים. תוקף ההיתרים שהונפקו נע בין חודש אחד לשלושה חודשים.

יוזמה זו היתה חד-פעמית ולא חזרה על עצמה. חקלאים ובעלי אדמות שלא זכו להיתר במסגרתה, וכן אלה שתוקף ההיתר שלהם פג, נאלצים לפנות למשרדי המת"ק האזוריים ולהגיש בקשה להיתר. משרדי המת"ק הרלוונטיים לאזור הנדון בדו"ח זה ממוקמים בסמוך להתנחלות קדומים.

תעודת רישום מקרקעין

הגשת בקשה להיתר עבור בעל אדמות מחייבת את הפונה למת"ק להציג תמונה, תצלום של תעודת הזהות, ומסמך המעיד על זכויות המבקש בקרקע.¹⁵ המינהל האזרחי קבע שהמסמך הרלוונטי בהקשר זה הוא "תעודת רישום המקרקעין" המונפקת במשרדי המת"ק האזוריים.¹⁶ הגשת בקשה לקבלת תעודה זו כרוכה בתשלום אגרה של 38 ש"ח, וקבלתה מותנית בהגשת מסמכים הכוללים את תעודת הרישום הישנה, וגם אחד או יותר מהבאים (בהתאם למקרה):¹⁷

1. תעודת זהות של בעל הקרקע;
2. צילום של צו ירושה, אם האדם שרשום כבעל הקרקע נפטר;
3. תצהיר בשבועה בפני בית משפט שלום פלסטיני המעיד שחלקת האדמה לא נמכרה או עוקלה, ושהיא בחזקתם המלאה של הרוכשים או הירשים;
4. אם ישנו הבדל בין שם הרוכש או הירש כפי שהוא מופיע בתעודת הזהות שלו לבין שמו כפי שהוא מופיע במסמך המעיד על הבעלות על הקרקע, חייב המבקש להגיש תצהיר בשבועה המסביר את ההבדל;
5. תעודה מהמועצה המקומית או מהעירייה המאשרת את המסמכים האחרים.

לפי הוראת המינהל האזרחי, תעודות הרישום שהונפקו בשנת 2003 ולפניה אינן תקפות לצורך הגשת בקשות להיתר עבור בעל אדמות. לכן הוחזרו לפונים בקשות, שהוגשו בצירוף תעודות רישום ישנות, מבלי שנבחנו, תוך דרישה להצטייד בתעודות המעודכנות לשנת 2004.

בנוסף, מאז נכנס משטר ההיתרים לתוקף ועד לסביבות פברואר 2004, התנו פקידי המת"ק בקדומים את הנפקתה של תעודת רישום הקרקע בסילוק חובות בגין אי-תשלום מסי מקרקעין, שנצברו מאז 1967 ועד ליום הגשת הבקשה. משמעותה המעשית של דרישה זו היתה, עבור חלק מהפלסטינים, שלילת האפשרות לזכות בהיתר, בשל חוסר יכולתם לעמוד בסכומים אותם נדרשו לשלם. דרישה זו בוטלה מאוחר יותר וכיום זכאים פלסטינים לקבל תעודות רישום ללא קשר לחובות מס.

¹⁵ מועסקים בחקלאות באזור זה שאינם בעלי אדמות נדרשים להציג תמונה, תצלום של תעודת הזהות ואישור מבעל האדמה שמעסיק אותם. בלשון הוראות המינהל האזרחי מכונה בעל אדמות בשם "חקלאי" ואילו מועסק בחקלאות נכלל בקטגוריה של "מועסקים במרחב התפר".

¹⁶ רישום זה נעשה לצורכי מיסוי במהלך השלטון הירדני בגדה המערבית ומבחינה משפטית הוא יכול לשמש ראיה לחזקה על הקרקע אך לא לבעלות עליה. להרחבה בנדון ר' בצלם, *גזל הקרקעות - מדיניות ההתנחלות בגדה המערבית*, מאי 2002.

¹⁷ רשימה זו פורסמה במשרדי המת"ק האזוריים הסמוכים להתנחלות קדומים, אליהם משויכים תושבי הכפרים הנדונים בדו"ח זה.

תוקף ההיתרים

על-פי המינהל האזרחי, נקבע תוקף ההיתרים בהתאם לסוג הגידול של החקלאי. כך למשל, מגדלי זיתים יקבלו היתרים רק לחודשים אוקטובר ונובמבר במהלכם מתקיימת עונת המסיק, בעוד שבעלי חממות הדורשות טיפול מתמשך לאורך כל השנה, יזכו להיתרים ארוכים יותר.

מעדויות שגבה בצלם מחקלאי האזור מתברר כי קריטריון זה אינו מיושם הלכה למעשה באופן עקבי. בעוד שחלק מהחקלאים, בהם גם מגדלי זיתים, קיבלו היתרים לתקופות שבין שלושה לשישה חודשים, קיבלו חקלאים אחרים, המגדלים גידולים המצריכים טיפול מתמשך לאורך כל השנה, היתרים לתקופות קצרות ואפילו קצרות מאוד, שהסתכמו בחלק מהמקרים בשבועיים בלבד.

כמו כן, ההנחה לפיה גידול עצי זית מצריך גישה לכרם הזיתים אך רק בעונת המסיק הינה שגויה. רמת הטיפול בכרם הזיתים בכל ימות השנה, באמצעות חריש האדמה, סילוק העשבים וכד', משפיעה על פיריון העצים ועל איכותו של השמן המופק.

בנוסף עולה מהעדויות שנגבו, כי קיימת מגמה ברורה של המינהל האזרחי לקצר את תוקפם של כל ההיתרים החקלאיים במעמד חידושם. כך, חקלאים רבים שקיבלו במסגרת מבצע החלוקה היזום היתרים שתוקפם שלושה חודשים, קיבלו בעת החידוש היתרים לחודש, ובכמה מקרים אף לשבועיים בלבד.

רבע ממבקשי ההיתרים מסורבים

על-פי נתוני המינהל האזרחי החזיקו, נכון למרץ 2004, 2,240 פלסטינים תושבי הכפרים פרעון, א-ראס, כפר סור, פלאמיה וג'יוס בהיתרי כניסה ל"מרחב התפר" ואילו בקשתם של 708 תושבים נדחתה.¹⁸ בנקודת זמן זו כ-25% ממבקשי ההיתרים הוא מסורב כניסה למרחב התפר.

למרות שהמינהל האזרחי אינו מפרט את התפלגות ההיתרים שאושרו ושנדחו לפי סוגים, ניתן להסיק ממאפייני האזור כי רובם המכריע קשורים בחקלאות. כמו כן, יש להניח כי חלק קטן מן ההיתרים הונפקו לתושבי כפרים אלה למטרת ביקור קרובי משפחתם בכפר ח'ירבת ג'בארה, בצדו המערבי של מכשול ההפרדה.

ההוראות המסדירות את משטר ההיתרים אינן קובעות, כאמור, מהם הקריטריונים לאישור הבקשות. לטענתו, דוחה המינהל האזרחי בקשות בגין אחד משני טעמים: אי-הוכחת זכויות על הקרקע או עבודה בחקלאות במקום, וקיומה של מניעה ביטחונית.¹⁹ מתחקיר בצלם עולה כי רוב הדחיות נעשו בטענה של "מניעה ביטחונית". התשובה השלילית אינה כוללת נימוק או הוכחה כלשהם, ונמסרת למבקש בעל פה או באמצעות חותמת המוטבעת על הבקשה המקורית.

הפגיעה ביכולתם של חלק משמעותי מחקלאי האזור להתפרנס היא חמורה במיוחד על רקע המצוקה הכלכלית הקשה בשטחים מאז תחילת האינתיפאדה, בספטמבר 2000. רבים מתושבי השטחים הפכו לנתמכי קבע של ארגונים הומניטריים בינלאומיים. שיעור העוני בגדה המערבית (הכנסה של פחות משני דולרים לנפש ליום) נכון לדצמבר 2003 עמד על כ-31%, כאשר שיעור העוני בקרב האוכלוסייה הכפרית היה אף גבוה יותר, ועמד על 38.5%. שיעור האבטלה הממוצע בגדה המערבית עמד בשנת 2003 על 33% מכוח העבודה, כאשר מעל 15% מהמועסקים עבדו במגזר החקלאי.²⁰

ביקורת

משטר ההיתרים מבטא את היפוך היוצרות שחוללה ישראל בעקבות הקמת המכשול, בכל הנוגע לזכות לחופש התנועה. זכות זו קובעת כי כל אדם יהיה חופשי לנוע בתוך ארצו, בהתאם לצרכיו ורצונותיו. שלילתה של הזכות מחייבת את רשויות המדינה לספק הצדקה משכנעת לכך. למרות

¹⁸ מכתב מהמינהל האזרחי לבצלם מיום 22.3.04.

¹⁹ שם.

²⁰ הנתונים לקוחים מתוך הודעות לעיתונות של הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה. ר' www.pcbs.org.

זאת, העיקרון המרכזי עליו מושתת משטר ההיתרים קובע כי כל אדם (פלסטיני) יהיה מנוע מלנוע בחופשיות בכפרו ובאדמתו, אלא אם הוא סיפק הצדקה משכנעת לכך.

מצב זה טומן בחובו, באופן עקרוני וללא קשר למספר האנשים שבקשתם להיתר נדחתה, פגיעה בלתי נסבלת בזכות לחופש תנועה, המעוגנת בהכרזה העולמית בדבר זכויות האדם (סעיף 13) ובאמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והמדיניות (סעיף 12). פגיעה זו היא חמורה במיוחד שכן היא מבוססת על אפליה בוטה על רקע לאומי, ומהווה כשלעצמה הפרה של המשפט הבינלאומי.²¹ כל פלסטיני באשר-הוא, ללא קשר לקיומם של חשדות כלשהם נגדו, נדרש להצטייד בהיתר, בעוד שמתנחלים המתגוררים באזור ויהודים מרחבי העולם רשאים לנוע ב"מרחב התפר" בחופשיות ללא צורך באישור כלשהו.

משטר זה הכניס את הפלסטינים החיים בסמוך למכשול ההפרדה בכלל, ואת אלה המתפרנסים מחקלאות בפרט, לסיוט בירוקרטי. מעיון במאפייני המשטר עולה חשד כבד כי טרטר התושבים נעשה באופן מכוון, במטרה לזרוע ייאוש בקרב בעלי האדמות ב"מרחב התפר" בתקווה שיחדלו מעיבודן.

ככלל, יכולתם של פלסטינים להמשיך להתקיים מחקלאות במסגרת משטר זה תלויה בהגעתם, פעם אחר פעם, למשרדי המת"ק ולמשרדים אחרים לשם השגת תעודת הרישום של הקרקע, כדי להגיש את הבקשה להיתר ולצורך בירור אודות התקדמות הטיפול בבקשה עד לקבלת התשובה הסופית. מרבית הפניות למת"ק כרוכות בהפסד יום עבודה, בתשלום עבור הנסיעה ובהמתנה ממושכות לקבלת טיפול. מאחר שההיתרים ניתנים לתקופות קצרות נאלצים הפלסטינים לחזור על מסלול הטרטורים מדי כמה שבועות.

החשד לקיומה של מדיניות טרטורים מכוונת בולט במיוחד בכל הנוגע ל"הוכחת זכויות על הקרקע". גם אם נקבל את הטענה שטעמי ביטחון מחייבים לוודא כי מטרת הכניסה ל"מרחב התפר" היא אכן צורך חקלאי, קשה להצדיק בטעמים ביטחוניים את נטל ההוכחות הכבד מנשוא אותו מטיל המינהל האזרחי כתנאי להנפקת תעודת רישום המקרקעין. זאת, לרבות הדרישה כי תעודה זו תהיה מעודכנת לשנת 2004. אף חמור מכך הוא ניסיונו של המינהל האזרחי להשתמש באיום לשלול מאדם היתר, כמנוף לקידום גביית מסים.

משטר ההיתרים הביא לשלילת זכותם של מאות פלסטינים ליהנות מקניינם הפרטי ופגע בזכותם לעבוד ולפרנס את משפחותיהם. זכויות אלה מעוגנות הן בהכרזה העולמית בדבר זכויות האדם (סעיפים 17 ו-23) והן באמנה הבינלאומית בדבר הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות (סעיף 6).

הפגיעה בזכויות הללו פסולה במיוחד לאור אופייה השרירותי, הנובע בראש ובראשונה מהעדר חובה מצד הרשויות לנמק מדוע קיימת "מניעה ביטחונית", בגינה נאסר על אדם לגשת לאדמתו, ולא כל שכן לספק הוכחות לטענה זו. כך למשל, סיפר חקלאי מהכפר ג'יוס בעדותו לבצלם כי לאחר שבקשתו להיתר נדחתה בשל "מניעה ביטחונית" החליט להיעזר בשרותיה של עורכת דין ישראלית, ורק בעקבות התערבותה זכה להיתר המיוחל.²² התופעה לפיה החלטות שליליות שמקבל המינהל האזרחי בנוגע להיתרי תנועה למיניהם נהפכות על-פיהן בעקבות התערבותם של עורכי דין או ארגוני זכויות האדם הינה שכיחה ביותר.²³

לבסוף, פלסטינים שהגישה לאדמתם ולרכושם נשללה אינם זכאים לפיצוי כלשהו על אבדן ההכנסה שנגרם להם. זאת, בניגוד לתושבים שאדמתם הופקעה ("נתפסה" בלשון הצווים הצבאיים) לצורך הקמת המכשול עצמו, הרשאים להגיש תביעה לתשלום "דמי שימוש". שלילת הפיצויים היא נדבך נוסף של שרירותיות, והיא מפרה את סעיף 39 באמנת ג'נבה הרביעית המחייב את המדינה הכובשת "לדאוג לכלכלתם" של אזרחים אשר יכולתם להתפרנס נפגעה בשל הגבלות שהמדינה הכובשת הטילה עליהם מטעמי ביטחון.

²¹ ר' למשל סעיף 2 באמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והמדיניות, ובאמנה הבינלאומית בדבר הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות.

²² לעדות המלאה ר' להלן עדותו של עבד אל-כרים ח'אלד.

²³ כך למשל, בין ספטמבר 2003 ומאי 2004 טיפל המוקד להגנת הפרט ב-69 מקרים של פלסטינים שנאסר עליהם לצאת לחו"ל. מתוכם הצליח המוקד להשיג היתרי יציאה עבור חמישים.

המעברים

לאחר שעברו חלקם את נתיב הייסורים הביורוקרטי וזכו לקבל את ההיתר המיוחל, מצפה לחקלאים קושי נוסף - חציית המכשול. בהכרזה על "מרחב התפר" כשטח צבאי סגור נקבע כי התנועה של בעלי ההיתרים אל שטח זה, מכיוון הגדה המערבית ובחזרה, תתבצע "דרך המעברים המפורטים בחלק ב' לתוספת להכרזה זו". חלק ב' לתוספת כולל רשימה של 47 שערים, אשר 12 מהם מתייחסים לרצועת השטח הנדונה בדו"ח זה (מספר המעבר מסומן במפה):

1. אירתאח
2. פרעון דרום
3. מחסום אל-כפריאת
4. ח'ירבת ג'בארה
5. כפר סור/ כפר ג'מאל
6. פלאמיה מערב
7. פלאמיה דרום
8. ג'יוס מערב
9. ג'יוס דרום
10. צופין דרום
11. קלקיליה צפון-מזרח
12. קלקיליה צפון-מערב

נציגי המדינה טענו, בהזדמנויות שונות, כי השערים הללו מספקים מענה הולם לקשיים שיצר המכשול עבור חקלאי האזור שהופרדו מאדמותיהם.²⁴ אולם, טענה זו רחוקה מהמציאות בשטח. לא זו בלבד שמספר נקודות המעבר הזמינות בפועל עבור החקלאים הוא קטן מכפי שנאמר בהכרזה, אלא שמדיניות פתיחת השערים הקשתה, וממשיכה להקשות, על עבודת החקלאים.

למרות האמור בצו, ארבעה מתוך 12 השערים מעולם לא נפתחו למעבר פלסטינים, או שהיו פעילים במשך תקופה קצרה ונסגרו לאחר מכן: פרעון דרום, פלאמיה דרום, קלקיליה צפון-מזרח וקלקיליה צפון-מערב.

שלושה שערים נוספים הוגדרו כ"שערים יעודיים" המשרתים מטרות לא-חקלאיות: שער אירתאח המשמש למעבר סחורות וכן לכניסה לישראל, שער ח'ירבת ג'בארה המשמש למעבר תלמידי הכפר לבית הספר, ושער ג'יוס דרום המשמש למעבר דיירי בית בודד בכפר שנותר ממערב למכשול.

חמשת השערים הנותרים נועדו לספק גישה לחקלאי האזור אל "מרחב התפר": מחסום אל-כפריאת המשרת את חקלאי פרעון ובמידה פחותה את חקלאי א-ראס, שער כפר סור/ כפר ג'מאל המשמש את חקלאי א-ראס, כפר סור וכפר ג'מאל, שער פלאמיה מערב המשרת בעיקר את חקלאי פלאמיה ובמידה פחותה את חקלאי כפר ג'מאל, שער ג'יוס צפון המשרת בעיקר את חקלאי ג'יוס, ושער צופין דרום המשרת את חקלאי קלקיליה וכן את תושבי ההתנחלות צופין הסמוכה.

במהלך ארבעת החודשים הראשונים למשטר ההיתרים (אוקטובר 2003 - ינואר 2004), נפתחו השערים החקלאיים בדרך כלל בשעות לא סדירות ולמשך פרקי זמן קצרים ביותר. חקלאים רבים דיווחו באותה תקופה על המתנות ממושכות ליד השערים עד להגעת החיילים המסיירים לאורך המכשול. לאחר שעברו התושבים שהמתינו לידו, נסגר בדרך כלל השער, כך שתושב שאיחר להגיע נאלץ להמתין עד לפתיחה הבאה הצפויה כמה שעות מאוחר יותר או למחרת.

יתרה מזאת, במחצית הראשונה של אוקטובר 2003, עם תחילת עונת מסיק הזיתים, החליטה ישראל לאסור על כניסת פלסטינים ל"מרחב התפר" ונמנעה כליל מפתיחת השערים החקלאיים. החלטה זו התקבלה "בתגובה" לפיגוע שביצעה פלסטינית במסעדה בחיפה ב-4.10.03. סגירת השערים הסבה נזקים כבדים לחלק מחקלאי האזור.

האגודה לזכויות האזרח עתרה לבג"ץ כנגד מדיניות זו ובקשה מבית המשפט להורות לצה"ל להשאיר את השערים החקלאיים פתוחים במשך כל שעות היום ולאפשר מעבר של כלי רכב חקלאיים דרכם.²⁵

²⁴ ר' לדוגמה אתר המכשול של משרד הביטחון, www.seamzone.mod.gov.il.

²⁵ בג"ץ 11344/03 פאיז סלים ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון.

בתשובתה, הודתה המדינה כי "אכן לעיתים התעוררו קשיים ביישום הוראות בדבר בפתיחת מספר שערים", כגון אי-פתיחתם בזמן, בעיקר בגלל בעיות של כוח אדם, ובשל נוהל פתיחת השערים אחד אחרי השני על-ידי צוות אחד של חיילים.²⁶ המדינה הבטיחה בתשובתה שהנהלים ישופרו וכי שעות הפתיחה יהיו נוחות יותר וארוכות יותר מבעבר. כמו כן, הובטח כי יתאפשר מעבר מחוץ לשעות הפתיחה, במקרה הצורך, דרך מעברים המאוישים במשך כל שעות היממה.

ואכן, בעקבות עתירת האגודה לזכויות האזרח חלו שיפורים מסוימים בהפעלת המעברים. מחסום אל-כפריאת מאויש מאז בכל שעות היממה ובעלי היתרים יכולים לעבור דרכו בכל שעות היום עד רדת החשכה. הסדר דומה חל בנוגע לשער צופין. עם זאת, עבור חקלאי קלקיליה, ההגעה לשער זה אינה תמיד אפשרית, או שהיא כרוכה בעיכובים ארוכים, בשל המחסום המוצב לסירוגין בכניסה הראשית לעיר.

השערים גיוס צפון ופלאמיה מערב נפתחים בחודשים האחרונים שלוש פעמים ביום, בבוקר, בצהריים ואחר הצהריים, כפי שהבטיחה המדינה בבג"ץ. עם זאת, בניגוד להבטחתה לפיה זמן הפתיחה יימשך בסך הכל ארבע שעות בכל יום, הזמן הממוצע אינו עולה על שעה וחצי, כחצי שעה בכל פתיחה בממוצע. שער סלעית דרום שאינו נכלל בהבטחת המדינה, נפתח פעמיים ביום בלבד, בבוקר ואחר הצהריים, והוא נסגר בכל פעם מיד לאחר פתיחתו.

בנוסף, נראה כי המדיניות לפיה נסגרים כל השערים בעקבות פיגועים או "אירועים ביטחוניים", כפי שקרה בחודש אוקטובר 2003, נותרה בעינה. כך למשל, ב-22.3.04, לאחר ההתנקשות במנהיג החמאס אחמד יאסין, החליט צה"ל שלא לפתוח את השערים החקלאיים במשך כל אותו יום.

לסיכום, ישראל מצמצמת את נקודות המעבר ל"מרחב התפר" ומגבילה את הזמן בו יכולים פלסטינים לחצות את המכשול (עד שעה וחצי ביום). מדיניות זו יוצרת קשיים ניכרים בתפקוד המגזר החקלאי. קשיים אלה הופכים למשמעותיים במיוחד בעונת השיא של כל גידול, בה נדרשים עבודה אינטנסיבית ומעבר רציף בין האזור החקלאי למקום המגורים בכל שעות היום. ישראל אינה יכולה להצדיק את הקשיים שהיא מטילה על החקלאים בשיקולי ביטחון, שכן ממילא אלה שחוצים את השערים הם בעלי היתרי כניסה שהגישו בקשות ונמצאו כבלתי מסוכנים, ובכל מקרה כל מעבר דרך המכשול כרוך בבדיקה גופנית בידי החיילים.

²⁶ שם, כתב תשובה מטעם פרקליטות המדינה, פסקה 38.

עדויות

מניעת היתר על רקע "ביטחוני" ומתן היתר לאחר התערבות עו"ד ישראלית

עדויות של עבד אל-כרים מוחמד מחמוד ח'אלד, יליד 1977, נשוי ואב לשניים, חקלאי, תושב ג'יוס²⁷

אני חקלאי תושב כפר ג'יוס. יש לי 39 דונם אדמה ואני מגדל בה חיטה ושעורה. יש בה גם חממות לגידול ירקות ומטע של עצי זית ועצי גויאבה. מאז שהרשויות הישראליות בנו את גדר ההפרדה, נוצר נתק בין חלק מהתושבים לבין אדמותיהם. אסור לי להגיע לאדמה בלי אישור כניסה לקו התפר. כתוצאה מכך פרנסתי נפגעה.

ב-15.10.03 קצין מהמת"ק הישראלי, ראמי ברכאת, הגיע לשער הגדר של ג'יוס ומסר לראש המועצה 630 אישורי כניסה לתושבים שהאדמה שלהם נמצאת מעבר לגדר. האישורים הוצאו ביוזמת המת"ק, בלי שהתושבים הגישו בקשות. אחרי שהמועצה בדקה את האישורים התברר שחלק מהאנשים שקיבלו אישורים כבר נפטרו או שהם תינוקות או שהם גרים בחו"ל. הוציאו למשל אישור כניסה לטאהר עבד א-רחים קדומי, שנפטר לפני חמש שנים, ולתינוקת של בורהאן חסן ח'אלד, בת חצי שנה. אני לא קיבלתי אישור, אבל האחים שלי כן קיבלו. אחד מהם גר בערב הסעודית והשני גר ברמאללה ועובד שם. גם אמי, שהיא בת שבעים, קיבלה אישור למרות שהיא לא יכולה לעבוד באדמה.

ב-28.10.03 נסעתי למת"ק הישראלי בקדומים והגשתי בקשה לקבלת אישור כניסה לאזור קו התפר. הגשתי אותה לחייל בדלפק הקבלה, ובאותו היום הוא אמר לי שהשב"כ דחה את הבקשה. אחרי יומיים הגשתי בקשה חדשה, וגם הפעם החייל אמר לי שהשב"כ דחה אותה.

ב-1.11.03 התקשרתי לעורכת דין, שקוראים לה אורית, והיא גרה בהתנחלות אלפי מנשה. לאורית יש משרד בתל אביב. חבר שלי מהכפר שעבד בעבר אצל בעלה, סיפר לי עליה. בסוף השיחה קבענו להיפגש על הכביש הראשי שמוביל למת"ק הישראלי בקלקיליה. כשנפגשנו, חתמתי לה על ייפוי כוח כדי שתטפל בבקשה שלי. ב-16.11.03 היא נתנה לי טופס בקשה שהיא ניסחה, ולמחרת הגשתי אותו לחייל בדלפק הקבלה במת"ק בקדומים. הבקשה נדחתה באותו היום.

ב-25.11.03 נסעתי שוב למת"ק בקדומים והגשתי בקשה חדשה, שגם נדחתה באותו היום. ביום שני, 19.1.04, אורית התקשרה אלי ואמרה לי לנסוע למת"ק הישראלי בקדומים ולהגיש בקשה חדשה. למחרת הגשתי את הבקשה, וקיבלתי אישור כניסה שתקף לשישה חודשים, מהתאריך 20.1.04. שילמתי לעורכת הדין 1,800 שקל על השירות שלה.

מניעת היתר ללא נימוק

עדויות של סאמי אחמד חוסיין ד'אהר, יליד 1972, נשוי ואב לשניים, חקלאי, תושב פלאמיה²⁸

אני תושב כפר פלאמיה ועובד כחקלאי. למשפחה שלי יש חלקת אדמה בשטח של כמאה דונם, שנמצאת מעבר לגדר ההפרדה. מאז שהרשויות הישראליות בנו את הגדר, אני צריך להוציא אישור כניסה מהמת"ק הישראלי כדי להגיע לאדמה. באדמה שלנו יש עצי הדר, עצי זית, חיטה ושעורה וחממות לגידול ירקות.

ב-15.10.03 המת"ק הישראלי בקדומים הוציא אישורי כניסה לכל תושבי פלאמיה שיש להם אדמות מעבר לגדר. קצין מהמת"ק, ששמו רמי ברכאת, הגיע לשער המערבי ומסר את האישורים לראש מועצת הכפר. האישורים היו בתוקף לשלושה חודשים והוצאו ביוזמת המת"ק. התושבים לא הגישו בקשות לאישורים. גם אני קיבלתי אישור לשלושה חודשים.

²⁷ העדות נגבתה על-ידי עבד אל-כרים סעדי בבית העד ביום 30.1.04.

²⁸ העדות נגבתה על-ידי עבד אל-כרים סעדי בחלקת אדמה של העד בכפר פלאמיה ביום 17.3.04.

ב-15.1.04 נסעתי לירדן לעניינים משפחתיים וחזרתי ב-8.2.04. ב-15.2.04, בסביבות השעה 11:00, הגעתי למת"ק והגשתי בקשה לקבלת אישור כניסה. צרפתי צילום של כרטיס תעודת הזהות המגנטית שלי ומסמך מבית משפט השלום הפלסטיני, שבו מצוין שיש למשפחה שלי מעבר לגדר אדמה בשטח של כמאה דונם. חיכיתי במת"ק ובסביבות 14:30 החייל שישב בדלפק הקבלה אמר לי שהבקשה נדחתה. הוא לא אמר לי למה.

מאז שפג התוקף של אישור הכניסה הראשון, אני לא יכול להגיע לאדמה. כתוצאה מכך, הירקות התייבשו ולא קטפתי את פירות ההדר. כדי לפרנס את המשפחה שלי, שכרתי אדמה בשטח של כחמישה דונם. בניתי בה חממה וזרעתי מלפפונים ועגבניות. אני משלם 500 דולר שכירות לשנה.²⁹

התניית מתן היתר בתשלום חוב של מסי קרקע

עדותו של עדנאן מוסטפא שאקר אסעד, יליד 1967, נשוי ואב לשלושה, פקיד, תושב כפר ג'מאל³⁰

אני פקיד, תושב כפר ג'מאל. יש לי אדמה שנמצאת באזור קו התפר, מעבר לגדר ההפרדה. במהלך חודש אוקטובר, מועצת הכפר הודיעה שהמת"ק הישראלי מסר, שתושבים שיש להם אדמות מעבר לגדר יכולים לקבל אישורי כניסה לאזור קו התפר. ב-22.10.03 מועצת הכפר העבירה למת"ק הפלסטיני רשימת שמות של בעלי האדמות. שמי הופיע ברשימה. המת"ק הפלסטיני העביר את הבקשות למת"ק הישראלי כדי שיוציא אישורים לתושבים. חלק מהתושבים קיבלו אישורים וחלק לא. אני קיבלתי אישור לשלושה חודשים.

ב-13.1.04 נסעתי למת"ק בקדומים והגשתי בקשה לחידוש האישור. הבקשה נדחתה באותו היום, כי לא היה איתי מסמך בעלות על האדמה. ב-21.1.04 נסעתי שוב למת"ק והגשתי בקשה חדשה. צירפתי צילום של תעודת הזהות שלי ומסמך בעלות על האדמה משנת 1987, שהוציא המינהל האזרחי. גם הפעם הבקשה נדחתה ואמרו לי להביא מסמך בעלות על הקרקע לשנת 2004. את המסמך החדש מוציאים במחלקת רישום מקרקעין במת"ק הישראלי.

ביום חמישי, 29.1.04, קרוב משפחה שלי נסע למת"ק בקדומים. מסרתי לו את כל המסמכים הדרושים כדי להוציא את מסמך הבעלות על הקרקע לשנת 2004. במחלקת רישום מקרקעין אמרו לו שיש לי חוב של 3,700 שקל, כי לא שילמתי מסים על הקרקע בשנים 1994-2004. הם אמרו לו שכדי לקבל אישור כניסה אני צריך לשלם תשלום ראשון של 674 שקל, עבור החוב מהשנים 2002-2004. קרוב המשפחה שלי הביא לי שובר תשלום, אבל לא שילמתי כי אין לי את הסכום הזה. בגלל זה אני לא מקבל מסמך בעלות חדש ואין לי אפשרות להגיש בקשה לקבלת אישור כניסה לאדמה שלי.

אי-מעבר כלי רכב חקלאיים, טרטור ביורוקרטי ויחס מזלזל מצד חיילי צה"ל במעברים

עדותו של מוחמד ווחיד חוסיין מוחמד עוביד, יליד 1958, נשוי ואב לתשעה, חקלאי, תושב כפר סור³¹

אני גר בכפר סור מאז שנולדתי. יש לי שישה אחים שכולם גרים מחוץ לכפר. אני מתפרנס מחקלאות ומפרנס משפחה בת 13 נפשות ביניהם אני, אישתי, תשעת הילדים שלי, אבא שלי ואחותי. אני עובד בחלקת אדמה בשטח של כמאה דונם. עשרים דונם ירשתי מאימא שלי ושמונים דונם שייכים לאבא שלי ורשומים עדיין על שמו. שתי החלקות צמודות אחת לשנייה והן נמצאות באזור שנקרא "אל-ח'ארג'ה" או "א-דוואויר", בקצה המערבי של כפר סור, מעבר לגדר ההפרדה שישיראל בנתה בקיץ 2003, ובמרחק של כ-300 מטרים ממערב לאזור התעשייה של ההתנחלות סלעית. אבא שלי הוא איש זקן, בן 88, ובגלל זה הוא לא יכול לעבוד באדמה. אני אחראי לעיבוד שתי החלקות. בחלקות יש כ-800 עצי זית.

²⁹ רק כעבור למעלה מחודשיים, קיבל העד היתר תקף לשישה חודשים, החל מה-19.4.04.

³⁰ העדות נגבתה על-ידי עבד אל-כרים סעדי במרכז הקהילתי בכפר ג'מאל ביום 3.2.04.

³¹ העדות נגבתה על-ידי עבד אל-כרים סעדי בבית העד ביום 28.3.04.

הרשויות הישראליות הקימו בגדר שערים למעבר של חקלאים שיש להם אישור כניסה מהמת"ק הישראלי. מועצת כפר סור רשמה את שמות החקלאים ובני משפחותיהם שיש להם אדמות מעבר לגדר, והעבירה את הרשימה למת"ק הפלסטיני שהעביר אותה למת"ק הישראלי. ב-21.10.03 אחד מתושבי הכפר אמר לי לגשת לשער החקלאי, שנמצא בין כפר סור לכפר ג'מאל. הוא אמר שהגיע לשם קצין מהמת"ק הישראלי ושהוא מחלק אישורי כניסה לתושבים. הלכתי לשער והיה שם קצין שמוכר לתושבים בשם רביע. קיבלתי מרביע אישורי כניסה לי, לאישתי ולשלושה מילדיי: חוסיין בן 16, תהאני בת עשרים ואמאני בת 18. האישורים היו בתוקף עד 21.11.03. באמצעות האישורים הגענו לאדמה שלנו כל יום בין השעות 05:00 בבוקר ו-19:00 בערב.

במהלך חודש נובמבר עבדנו במסיק הזיתים. החיילים בשער לא הרשו לחקלאים לעבור את הגדר עם טרקטורים, לכן כל בוקר רכבתי על החמור שלי בדרך לאדמה ובדרך חזרה לכפר, העמסתי עליו את הזיתים שקטפנו. בעונת המסיק החיילים הרשו רק לנהג טרקטור אחד מכפר סור ושני נהגים מכפר ג'מאל לעבור עם הטרקטורים לצד השני של הגדר. נהגי הטרקטורים לקחו מכל חקלאי עשרה שקלים בשביל להעביר אותו או את הגידולים בדרך אל האדמה או בחזרה ממנה. יש חמישים משפחות בערך מהכפר שיש להן אדמות מעבר לגדר. בכל משפחה יש בין חמש לשמונה נפשות. השימוש בטרקטורים הוא יקר מאוד והאנשים מעדיפים להשתמש בחמורים ובסוסים שלהם.

כשפג התוקף של אישורי הכניסה שלנו, נסעתי למת"ק הישראלי כדי לחדש אותם. הגשתי בקשות לי, לאישתי ולילדיי וצרפתי צילום של תעודות הזהות שלנו וצילום של האישור הישן. החייל בדלפק הקבלה אמר לי לחזור למחרת. כשחזרתי הוא אמר לי שהאישור לא מוכן ושחזור בעוד ארבעה ימים. ב-26.11.03 חזרתי למת"ק וקיבלתי מהחייל אישורים לי ולאישתי, לחדש ימים. כשפג תוקף האישורים האלה הגשתי שוב בקשות לחידוש וקיבלתי אישורים לי ולאישתי, לשבועיים בלבד. ב-15.1.04 הגשתי בקשה חדשה, ואחרי שלושה ימים שוב קיבלתי אישורים לשבועיים, עד 31.1.04. גם כשפג תוקף האישור הזה ניגשתי למת"ק וקיבלתי אישור חדש לשבועיים בלבד, עד אמצע פברואר 2004.

ב-11.2.04, בסביבות השעה 30:06 בבוקר, רכבתי על החמור שלי לכיוון האדמה. כשהגעתי לשער החקלאי, אחד החיילים הורה לי לעצור. בשער היו ארבעה חיילים, שניים בדקו את תעודות הזהות והאישורים, חייל שלישי פיקח עליהם והחייל הרביעי ישב בגיף צבאי. אחד משני החיילים שבדקו את התעודות אמר לי שאני יכול לעבור דרך השער בלי החמור ושאל אם אני רוצה להכניס את החמור, אז אני צריך להוציא לו אישור כניסה מהמת"ק. אמרתי לו "מה אתה רוצה שהאנשים במת"ק יצחקו עלי? בבקשה, תערוך עלי חיפוש ותן לי ולחמור לעבור". החייל דיבר בעברית והבנתי את דבריו טוב מאוד. אמרתי לו שאני עובר כל יום דרך השער עם החמור בשביל להעמיס עליו את החפצים ואת המים שלי, ושאתי נעזר בו בשביל לחרוש את האדמה במחרשה שאני רותם על הגב שלו. אמרתי לו שכל החיילים בשערים האחרים כן נותנים לחקלאים לעבור עם החמורים, עם הסוסים ואפילו עם הטרקטורים שלהם. החייל אמר לי שזאת בעיה שלי והצביע על סעיף באישור הכניסה, שבו כתוב שאסור לעבור את השער עם שום מכונית. התווכחנו בסביבות רבע שעה, אבל החייל התעקש לא לתת לי לעבור עם החמור. בסוף חזרתי הביתה כי לא יכולתי לחרוש את האדמה בלי החמור. לחייל הזה היו שלושה כוכבים על הכתף. אני חושב שהוא היה המפקד של השער.

למחרת, חקלאים אחרים סיפרו לי שהם ניגשו לשער עם החמורים שלהם ושהחיילים כן נתנו להם לעבור. הם סיפרו לי שהחיילים אפילו נתנו לנהג הטרקטור, אחמד חמדאן, תושב כפר ג'מאל, לעבור עם הטרקטור למרות שלא היה לו אישור לטרקטור. ב-13.2.04, אחרי שסיכמתי עם נהג טרקטור מכפר פלאמיה להיפגש איתי ליד השער, כדי שיבוא לחרוש את האדמה שלי, הגעתי לשער ונפגשתי איתו. בשער עמד אותו החייל שמנע ממני לפני יומיים להיכנס לאדמה עם החמור. לנהג הטרקטור מפלאמיה לא היה אישור כניסה לטרקטור, ולכן החייל לא נתן לו לעבור לצד השני של הגדר. גם הפעם לא יכולתי לחרוש את האדמה וחזרתי הביתה.

אחרי שפג תוקף האישור שלי, נסעתי למת"ק הישראלי כדי לחדש אותו. היתה שם הודעה שהמת"ק סגור בפני פונים מ-12.2.04 עד 13.4.04, אז הגשתי את הבקשה דרך מועצת הכפר. צרפתי צילום של תעודות הזהות שלי ומכתב מהמועצה של הכפר שבו כתוב שיש לי אדמה מעבר לגדר. המועצה העבירה את הבקשה למת"ק הפלסטיני, אבל המת"ק הפלסטיני החזיר אותה ואמר שצריך לצרף מסמך בעלות על הקרקע. צרפתי מסמך בעלות שיש לאימא שלי, לטיפה עוביד, שהמינהל האזרחי הוציא בשנת 1993. צרפתי גם מסמך ייפוי כוח שקיבלתי מאימא שלי, שמאשר לי לעשות באדמה מה שאני רוצה.

גם הפעם הבקשה הוחזרה ובמת"ק הפלסטיני אמרו לי, שאני צריך להוציא מסמך בעלות חדש מלשכת רישום המקרקעין הפלסטינית. כדי להוציא את המסמך אני צריך להביא מכתב ממועצת כפר סור שבו כתוב איפה נמצאת האדמה ומה מספר הגוש והחלקה שלה ומסמך ממושל טול-כרם שמאשר את המכתב של המועצה. אני גם צריך להכין מסמך ייפוי כוח על חלקת האדמה שרשומה על שמו של אבא שלי. אחרי זה, אני צריך לקחת את המסמכים לבית משפט השלום הפלסטיני ולהישבע מול השופט שכל המסמכים הם אמיתיים. בנוסף לזה, השם של אבא שלי, שהאדמה רשומה על שמו, מופיע בתעודת הזהות כחסיין מוחמד סאלח עוביד, ובספרים של לשכת רישום המקרקעין הפלסטינית כתוב רק חוסיין מוחמד סאלח. בגלל זה אני צריך להישבע בפני השופט שאין בלבול בשמות ושהוא אותו אדם. הכנתי את כל הניירת ובסוף התהליך לשכת הרישום הפלסטינית הוציאה לי אישור בעלות חדש לשנת 2004.

הגשתי בקשה לחידוש אישור הכניסה וצרפתי את מסמך הבעלות החדש, אבל גם הפעם החזירו לי מהמת"ק הפלסטיני את הבקשה ואמרו שצריך מסמך בעלות שהמת"ק הישראלי בקדומים מוציא. נסעתי ללשכת רישום המקרקעין במת"ק בקדומים, שילמתי 38 שקלים וקיבלתי מסמך בעלות מטעמם. ב-27.3.04 הגשתי בקשה חדשה במת"ק הפלסטיני ועכשיו אני מחכה לקבל תשובה.

אני לא יודע למה המת"ק הישראלי הוציא לי אישורי כניסה רק לשבועיים, כשלאנשים אחרים הוא הוציא אישורים לתקופות יותר ארוכות. בזבזתי הרבה זמן בנסיעות לחידוש האישורים. הנסיעות עייפו אותי מאוד ועלו לי הרבה כסף. כל זה, בשביל לקבל אישור כניסה לאדמה שלי.

סיכום

הקמת מכשול ההפרדה גרמה לפגיעה קשה בזכויות האדם של עשרות אלפי פלסטינים בגדה המערבית. דו"ח זה עמד על הפגיעה ביכולתם של תושבי כפרים שנמצאים ממזרח למכשול, באזור שבין טול כרם לקלקיליה, לנוע בין מקום מגוריהם לאדמתם, וכן על הפגיעה הנגזרת מכך ביכולתם להתפרנס מחקלאות. הממצאים העיקריים של הדו"ח הם כדלקמן:

- מכשול ההפרדה, בתוואי הנוכחי שלו, הוא הגורם העיקרי להפרת זכויות האדם באזור. לכאורה נקבע תוואי זה משיקולים ביטחוניים. אולם בפועל, עמדו מאחורי קביעתו שיקולים נוספים כמו הכללת התנחלויות ושטחים המיועדים להרחבתן בעתיד, ממערב למכשול. שיקולים אלה אינם לגיטימיים ואינם יכולים להצדיק פגיעה בזכויות אדם.
- מאז אוקטובר 2003 מיישמת ישראל משטר היתרים חדש, באמצעותו היא מגבילה באופן גורף את זכות הגישה של תושבים פלסטינים אל אדמותיהם שממערב למכשול. משטר זה מבוסס על אפליה בוטה בין פלסטינים ליהודים. בכך מפרה ישראל את חובותיה לפי האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות האזרחיות והמדיניות, לכבד את זכותם של תושבי השטחים לחופש תנועה (סעיף 12) ולהתייחס אליהם ללא אפליה (סעיף 2).
- משטר ההיתרים הכניס את החקלאים הפלסטינים לסיוט בירוקרטי. במסגרתו נאלצים פלסטינים לכתת את רגליהם במשרדי המינהל האזרחי, פעם אחר פעם, על מנת לקבל היתר כניסה לאדמתם שלהם. טרטור התושבים כתוצאה ממשטר ההיתרים מעלה חשד כי זה האחרון נועד, באופן מכוון, לזרוע ייאוש בקרב בעלי האדמות שממערב למכשול בתקווה שיחדלו מעיבודן.
- ישראל מגדירה כרבע ממגישי הבקשות באזור כמנועי כניסה לאדמתם, רובם בשל "מניעה ביטחונית". מניעה זו מהווה הפרה של האמנה הבינלאומית בדבר הזכויות הכלכליות, החברתיות והתרבותיות (סעיף 6) לכבד את זכותם של תושבי השטחים לעבוד ולהתפרנס. הפגיעה בזכות זו היא שרירותית באופיה, שכן היא נעשית ללא מתן הוכחות או נימוקים כלשהם.
- ישראל שוללת את זכותם של חקלאים שנותקו מאדמתם וממקור פרנסתם לקבל פיצויים על אובדן ההכנסה שהיא כפתה עליהם. אי-ההכרה בזכות זו מהווה הפרה של אמנת ג'נבה הרביעית (סעיף 39) לפיה על המדינה הכובשת "לדאוג לכלכלתם" של אזרחים אשר יכולתם להתפרנס נפגעה בשל הגבלות שהיא הטילה עליהם מטעמי ביטחון.
- ישראל מגבילה את חופש התנועה של חקלאים בעלי היתרים לאדמתם גם על-ידי צמצום מספר השערים הפתוחים בפניהם, מ-12 שנקבעו בצו המסדיר את משטר ההיתרים, לחמישה הפתוחים בפועל. חופש התנועה מוגבל גם על-ידי פתיחת השערים לא יותר מפעמיים-שלוש ביום, למשכי זמן קצרים של עד שעה וחצי. הגבלות אלה מקשות על תפקוד המגזר החקלאי.
- הפגיעה ביכולתם של חלק משמעותי מחקלאי האזור להתפרנס היא קשה במיוחד על רקע המצוקה הכלכלית השוררת בשטחים מאז תחילת האינתיפאדה בספטמבר 2000.

לנוכח זאת קורא בצלם לממשלת ישראל לפרק את קטעי המכשול שהוקמו בתוך הגדה המערבית ולהעתיקם, במידת הצורך, אל הקו הירוק או, לחלופין, לתוך שטח ישראל. עד אז קורא בצלם לממשלה לנקוט במספר צעדים: ביטול ההכרזה על "מרחב התפר" כשטח צבאי סגור, ביטול משטר ההיתרים ופתיחת השערים החקלאיים מבוקר ועד ערב באופן רציף. כמו כן, בכל מקרה בו תישלל מאדם זכותו להגיע לאדמתו מסיבה כלשהי, על הרשויות לנמק את טענותיה בכתב ובאופן מפורט, לאפשר לאדם להציג את טענותיו, ולשלם לו פיצויים על הנזקים שנגרמו או שייגרמו לו.

תגובת דובר צה"ל

לישראל	ההגנה	צבא
צה"ל	דובר	חטיבת
בינלאומיים	ארגונים	מדור
03-6080220		טל':
03-6080343		פקס:
1814	-	ז-א
התשס"ד	בסיוון	י"ז
2004	ביוני	6

לכבוד
מר שלומי סוויסה
בצלם

הנדון: פנייתך לדובר צה"ל

שלום רב,

פנייתך לתגובה לדו"ח בצלם בנושא הפרדת פלס' מאדמותיהם החקלאיות התקבלה במשרדנו להלן תגובתנו:

עקב פיגועי הטרור הרצחניים שבוצעו ע"י פלסטינים בתחומי מדינת ישראל, מאז פרוץ אירועי גאות ושפל בספטמבר 2000, החליטה ממשלת ישראל על הקמת גדר ביטחון בין ישראל והפלסטינים. הקמת גדר הביטחון התבססה על התפיסה לפיה ללא הקמת אמצעי הגנתי של חיץ פיזי לא יהיה ניתן להגן מפני מחבלים מתאבדים ופיגועים אחרים. יצירת מכשול התפר הינו מרכיב מרכזי בלחימה בטרור שמקורו באזור יהודה ושומרון, כאשר תוואי המכשול נקבע עפ"י מספר שיקולים, ובראשם השיקול הביטחוני.

ההכרזה על מרחב התפר כשטח צבאי סגור מטילה מגבלות על מעבר המכשול ממזרח למערב, ועל כניסה ושהייה בשטח האזור המצוי ממערבו של מרחב התפר ומשתרע עד לשטח מדינת ישראל. טעם הדברים הוא כי נוכח העובדה שלכיוון מערב אין כל מכשול המונע כניסה לישראל משטח האזור במרחב התפר, הרי שאלמלא מגבלות אלו, יכול היה כל מחבל לעבור מכיוון הישובים הפלסטינים ולהגיע תוך זמן קצר למרכזי אוכלוסיה ישראלים ולבצע שם פיגועי תופת. בכך הייתה מסוכלת עצם התכלית אשר עומדת ביסוד הקמת המכשול.

אין ספק, שהקמת גדר הביטחון משפיעה על מרקם החיים של התושבים הפלסטינים החיים באזור המרחב. אך יש לזכור כי השפעה זו נוצרה כתוצאה ממצב הלחימה בו נתון האזור- מצב שעלה בחיי אדם רבים. עקב כך, כבר בראשית פרויקט הגדר אחד העקרונות המרכזיים שהנחו את מתכנני התוואי היה התחשבות בהשפעות בנייתה על האוכלוסייה הפלסטינית במרחב התפר מתוך רצון לצמצם ככל שניתן את הפגיעה באוכלוסייה הפלסטינית תוך איזון עם צרכי הביטחון. כנגזרת מכך, הוגדרה בצה"ל המשימה לאפשר לאוכלוסייה הפלסטינית במרחב לקיים מרקם חיים, תוך שמירה על בטחון תושבי מדינת ישראל.

במסגרת המשימה, החל המנהל האזרחי במיפוי זיקות החיים של האוכלוסייה הפלסטינית, במטרה לנתח את השפעות תוואי הגדר על התושבים ולספק פתרונות שיאפשרו המשך אורח חיים תקין. המנהל האזרחי פועל לאפשר לתושבי מרחב התפר לשמר זיקתם בהיבטי תעסוקה, חקלאות, מסחר, חינוך, בריאות וקשרי משפחה למרחב יהודה ושומרון מחד, ולשמור ביטחון אזרחי מדינת ישראל מאידך.

ההכרזה וההוראות

עם ההכרזה על מרחב התפר כ"שטח צבאי סגור" החל המנהל האזרחי בהנפקת תיעוד ייעודי למרחב התפר. בשלב הראשון, ביקשו מנהלות התיאום והקישור של המנהל האזרחי (להלן מת"קים) מגורמי הקישור הפלסטינים ונציגי הציבור בכפרים רשימות ראשוניות על פיהן יונפקו ההיתרים. חלוקת ההיתרים הראשונית בוצעה ע"פ רשימות אלו בלבד. כל האשמה על אי סדר בצד הישראלי, מוטעה ויש להפנותה לצד הפלסטיני. הליך הנפקת היתר הינו הליך מסודר וברור שבו לכל אדם המוכיח זיקתו למרחב התפר מונפק היתר. ההנפקה נעשית על בסיס שיקולים מקצועיים הכוללים מסמכי בעלות, תיעוד מהרשויות ועוד. כיום מדובר על 11,317 היתרים בתוקף. יתר על כן, כל אדם החש כי לא נעשה עימו צדק, רשאי להגיש בקשה נוספת וזו תידון בוועדת חריגים, אשר אכן מורכבת מנציגי המנהל האזרחי וכן גורמי ביטחון אחרים. עד כה נידונו 246 בקשות בוועדות חריגים, מתוכן אושרו 103. עוד נוסף, כי כל אדם החש כי גם בהליך זה לא נעשה עימו צדק רשאי למצות זכותו בבג"ץ.

תעודות רישום מקרקעין

במסגרת נהלי קבלת ההיתרים, על חקלאי המבקש לעבד את אדמתו הנמצאת מצדה המערבי של הגדר, להוכיח בעלותו על הקרקע. זאת על מנת לוודא שאכן המבקש הוא בעל הקרקע ולא אדם אחר המנסה לנצל את קבלת ההיתר לצורכי פעילות חבלנית או מטרות אחרות.

יש לציין כי המנהל האזרחי הפסיק את ההתניה לקבלת נוסח רישום בתשלום מיסי המקרקעין מאחר ואין כל כוונה להקשות על קבלת ההיתרים, אלא לסייע לתושבי המרחב. ככלל, נסחי הרישום התקפים הינם מיום ההכרזה על מרחב התפר. בגזרת קלקיליה, בשל תופעה של זיופים, נסחי הרישום התקפים הם משנת 2004.

תוקף ההיתרים

ראשית נאמר, כי כל אדם הגר במרחב התפר מקבל תיעוד תושב קבוע. בהתייחס להיתרים הניתנים לתושבי יהודה ושומרון שלהם זיקות למרחב התפר, ההיתרים ניתנים עפ"י צרכי התושב במגבלות הביטחון הקיימות. במקרים בהם קיים ספק ביטחוני או ספק בהוכחת הבעלות, יקבל התושב היתר זמני עד להכרעה בעניינו. אדם אשר גורמי הביטחון החליטו כי קיים סיכון בטחוני לגביו, לא יקבל היתר.

המעברים

צה"ל והמנהל האזרחי עשו כברת דרך ארוכה מאז תחילת הפעלת המעברים. בתאום עם התושבים הופקו הלקחים, וכיום תפעולם השתפר בצורה משמעותית, כפי שמצוין בדו"ח. יש לציין כי לכל השערים שאינם פעילים קיים מענה חלופי ולכל חקלאי הנדרש לעבד את אדמתו מצידה המערבי של גדר הביטחון קיים שער חלופי דרכו יוכל לעשות כן.

מעבר לכך, נושא הסדר המעברים בשערים החקלאיים נבחן בימים אלה במסגרת בג"ץ 11344/03- **פאז סלים נגד מפקד כוחות צה"ל באיו"ש**, ונעשים ניסיונות להגיע להסדרים שיהיו מקובלים הן על מערכת הביטחון והן על תושבי הכפרים.

לסיכום, חשוב להבהיר, כי צה"ל נמצא בעיצומו של תהליך ללימוד הסוגיות ההומניטאריות ועומל על מציאת פתרונות ומתן מענה אשר בו בזמן מקל על תושבי המרחב הפלסטינים ואינו פוגע בביטחון תושבי מדינת ישראל.

בברכה,

סם	ווידרמן	רב	סרן
ראש	מדור	ארגונים	בינלאומיים